

szerepelt többet a reklámokban. A katonaságra történő utalásokkal a hirdetőik egyik célja az volt, hogy termékeiket a harcshoz, a háborúhoz szükséges és méltó javakként ábrázolták, vagy egyszerűen csak a figyelem felkeltése érdekében alkalmazták azokat. Az egyenruhás alakok szerepeltetése a reklámokban az üzenet és a termék megbízhatóságát volt hivatott szavatolni. A Wolsey márkájú pulóvereket, fehérneműt és zoknikat például a magas rangú katonatisztek ruhatárába illő termékeként kínálták. A légierő tagjaira való ritka utalásokban a pilóták a megbízhatóság mintaképeként jelennek meg, mosolygó, rendíthetetlen fiatalemberekként, akiknek megfelelő a felszerelésük és nem kockáztatnak fölöslegesen. A hadsereg direkt ábrázolásának ritkaságával szemben a háborúban munkájukkal résztvevők több figyelmet kaptak a hirdetésekben, melyekben a háországban maradtakat egyenesen a frontvonalban küzdőkkel egyenragúként ábrázolták. Ugyanakkor a reklámokban nem csupán a katonákat ábrázolták erősnek, egészségesnek és jó kedélyűnek. A különböző egészségügyi márkák azt hirdették, hogy „a nemzet nem engedheti meg a megfázást” és „nincs idő az influenzára”, arra figyelmeztetve a fogyasztókat, hogy „ne engedjék, hogy a köhögés elvonja őket kötelességeiktől”. A hirdetések világában a betegség egyszerűen megengedhetetlen dolognak számított, amely ellen olyan elrettentő üzenetekkel óvták a társadalom tagjait, mint hogy „ne feledje, egy köhögés veszteséget csinálhat magából”.

A reklámok világából nem hiányozhattak a gyermekek sem, bizonyos márkák igyekeztek pedagógiai üzeneteket is megfogalmazni, ahogyan például a Mars szelet esetében is történt, amit 1942-ben már úgy hirdettek, mint a háborús erőfeszítésben (ásásban, spórolásban stb.) példásan helyt álló fiatalok jutalmát. A háborús hiány beköszöntével nem csupán a csokoládé lett egyre megbecsültebb kincs, hanem a nők körében például a selyemharisnya, vagy a jól használható edények. Utóbbiak tisztán tartásában és marandóságának elősegítése érdekében a Vim tisztítószer versbe szedett hirdetése arra buzdította a háziasszonyokat, hogy annak alkalmazásával őrizzék meg „a manapság ritka és kedves” „tálak és serpenyők” újszerű állapotát. A háború előrehaladtával, ahogyan az ellátási nehézségek fokozódtak, a hirdetések is elkezdtek a takarékosagra buzdítani. A Lux szappan reklámja például az ismert angol indulóra utalva annak tartósságát hangsúlyozta: „egy nagyon kicsi Lux is hosszú-hosszú utat tud megtenni”.

1945. június 14-i számában az *Advertiser's Weekly* című magazin deklarálta, hogy a reklámpipar is hozzájárult a háború megnyeréséhez. A kötet szerzőjének értékelése szerint a kijelentés nem teljesen légből kapott: a reklámok valóban hozzájárultak a megszokott kulturális identitás és morál fenntartásához, segítettek elkerülni egy új, háborús attitűd kialakulásának csapdáját.

Újszerű megközelítés, a magyar olvasónak kissé talán túlstrukturált szöveget és érdekes példák sokasága jellemzi David Clamplin könyvét, amely a média és a modern kori (had)történelem iránt érdeklődő olvasó számára egyaránt hasznos és érdekes részletekkel szolgálhat.

Tulipán Éva

THOMAS W. MAULUCCI – DETLEF JUNKER (EDS.)

GIS IN GERMANY. THE SOCIAL, ECONOMIC, CULTURAL AND POLITICAL HISTORY OF THE AMERICAN MILITARY PRESENCE

(German Historical Institute – Cambridge University Press, Washington D. C. – Cambridge, 2013. 368 o. ISBN 978 0 521 85133 6)

Huszonöt évvel ezelőtt egy hesseni kisvárosban, sörözőben ülve hallottam azt a viccet, miszerint bemegy az egyszerű amerikai katona egy 'Bierstübé'-ba, rendelí egymás után a söroket, de minden korsó itallal eltűnik a sörálatét is. A csapos megunja, és az ötödik sörhöz már nem visz poháralátétet, mire az amerikai elkezd reklamálni: „No more cakes?!?” – azaz, „Nem jár több keksz?!?”. Ekkor kezdtem sejteni, hogy nemcsak nálunk nem szívtelték az „ideiglenesen” hazánkban állomásozó szovjet katonákat (akikről szinte szóról szóra ugyanezt a viccet mesélték idehaza, „Kecszt nyet?!?” slusszpoénnal), hanem bizony a nyugat-németek sem voltak feltétlenül oda

a náluk tanyázó amerikaiakért. A magyarországi szovjet katonai ittlét sokáig csak a viccek vagy a kósza (rém)hírek tárgya lehetett, 1990 után is főként a bulvársajtó foglalkozott egykori ingatlanokkal, vélt vagy valós titkaikkal. A kérdés tudományos igényű feldolgozására csak egy-egy szűk szegmensben történt kísérlet a legutóbbi években is; lásd például Vándor Károly immár kétkötetes *Légiőr társbérletben* című munkáját, amely az itt állomásozott repülőerők történetét dolgozta fel.

Németországban is csak a hidegháború lezárulása után tíz esztendővel érkezett el az idő, hogy értékeljék és elemezzék a (nyugat-)német–amerikai viszony e speciális vetületét. 2000 novemberében a Heidelbergi Egyetemen tartottak egy kétnapos konferenciát *GIs in Germany: The Social, Economic, Military, and Political History of the American Military Presence, 1945–2000* címmel. (GI-ok¹ Németországban: az amerikai katonai jelenlét társadalmi, gazdasági, katonai és politikai története, 1945–2000). A Heidelbergi Egyetem Történeti Tanszéke és a washingtoni Német Történeti Intézet által rendezett nemzetközi tanácskozás előadásai egy részének szerkesztett változata – a kötetben sem részletezett okokból – 13 év után látott napvilágot a Cambridge Egyetem kiadójánál.² Az összegyűjtött írások ugyanakkor mit sem veszítettek érdekességükből az eltelt közel másfél évtized ellenére.

A kötet bevezetőjét jegyző egyik szerkesztő, Thomas W. Maulucci (a New York Állami Egyetem docense) emlékeztet arra, hogy 1945 és 2000 között Nyugat-Németországban, a Német Szövetségi Köztársaságban (NSZK) 22 millió (!) amerikai katona, polgári alkalmazott és családtag fordult meg. Egy amerikai tábornok 2003-ban a Marshall-segély nagyságrendjéhez hasonlította az USA németországi állomásoztatással kapcsolatos költségeit, mások a világtörténelem egyik legnagyobb kulturális „csereprogramjaként” emlegették az amerikai bázisok és a német lakosság találkozását. Maulucci arra is felhívja a figyelmet, mennyire más és más kapcsolat alakult ki a támaszpontok katonái és a különféle „vendéglátó” nációk között: Japánban, Dél-Koreában, Törökországban vagy Itáliában. A kortárs szakirodalom szerint a nyugat-németországi állomásoztatás legalább négy különálló szakaszra bontható. 1944–49 között megszállóként voltak jelen az USA katonái, bár a korszak végére egyre inkább védelmezőként tekintett rájuk a német lakosság – a mind erőteljesebb szovjet fenyegetés miatt. A koreai háború kirobbanásától (1950. június) az 1960-as évek közepéig terjedő időben az NSZK nemcsak tagja lett a NATO, hanem kitűnő hivatalos és nem hivatalos, személyes kapcsolat alakult ki az amerikai erők és a németek között. A következő húsz esztendőben, ahogyan erősödött a nyugat-német gazdaság és az NSZK nemzetközi politikai súlya, úgy bizonyos feszültségek mutatkoztak a kapcsolatokban: védelmező helyett egyre inkább betolakodóként tekintettek az amerikai csapatokra. Az utolsó fázisban pedig a Szovjetunió és a Varsói Szerződés összeomlását követően egyértelműen megkérdőjeleződött a csapatok állomásoztatásának szükségessége. Így az 1990-es 225 ezer főről nem véletlenül csökkent 50 ezer közelébe 2000-re, és csak az afganisztáni és iraki hadműveletek miatt növekedett rövid időre 75 ezer főre a németországi kontingens.

A szétrombolt és éhező Németország amerikai megszállási zónájában a „Négy D” jelszavával indult az élet újjászervezése 1945 áprilisában: „denazification, decartelization, demilitarization, democratization” – azaz, náciatlanítás, piacosítás (kartelltelenítés), lefegyverzés és demokratizálás. A „4D”-projekt olyan jól haladt, hogy 1953 decemberében Konrad Adenauer nyugat-német kancellár „létfontosságúnak és szükségesnek” nevezte az amerikai katonai jelenlétet. A bázisok körül létrejövő „Kis Amerikák” 150–200 ezer német civil alkalmazottat foglalkoztattak, ezek az érintettek a kulturális amerikanizáció fontos szinterei voltak. A következő évtizedekben a nyugat-német vezérkar és a németországi amerikai parancsnokok közötti katonai stratégiai véleménykülönbségek (rugalmas védelem vagy az atomfegyverek alkalmazása), vagy az amerikai katonák nyugat-németországi jogi státusa számos vitára adott okot. A GI-ok viselt dolgai odáig vezettek, hogy az 1980-as évekre dél-német sörözőkön megjelentek amerikaiakat kitiltó táblák.³ Az 1960-as évektől, amikor

¹ GI: az amerikai katona közkeletű megnevezése. Állítólag az első világháború idején terjedt el a „Government Issue” (kormányzati kérdés) vagy a „General Issue” (általános kérdés) rövidítéseként, illetve a közkatonai elnevezéseként. A második világháború idején a „GI Joe” már széleskörűen használt becenevé volt az USA katonáinak.

² A konferencián 30 előadás hangzott el, a kötetben 15 tanulmány olvasható.

³ „Off limits to GIs” – kb. „A GI-oknak megengedett területen kívül”

német fiatalok egyre vehemensebben tiltakoztak a vietnámi háború és az ottani amerikai szerepvállalás ellen, merényletekkel is szembe kellett néznie az NSZK-ban állomásozó amerikaiaknak. Az akciók közül talán a Vörös Hadsereg Frakció (RAF) 1972. májusi Frankfurt am Main-i bomba-merénylete volt a legsúlyosabb, de a következő évtizedben Nyugat-Berlinben és Heidelbergben is hasonló eseményekre került sor. Az 1980-as éveket pedig az atomrakéták elleni tiltakozáshullám jellemezte. 1990 után a nyugat-német helyi önkormányzatokat legalább olyan kihívások elé állította az amerikai csapatkivonás, mint a keletieket a szovjetek távozása, csak másként: radikálisan csökkent a Bundeswehr és az USA-bázisok polgári alkalmazottainak a száma; a felhagyott repterek, telephelyek, lakások hasznosítása ipari parkok létesítésével, vagy a Kelet-Európából (haza)érkező népi németek (Aussiedler) befogadásával, letelepítésével valósult meg. A bőkezű amerikai költségek elmaradását ugyanakkor máig megsínylik a dél-német régió egyes kisvárosai. 2011-ben 54 ezer katonával 218 különféle bázison és telephelyen szolgáltak amerikaiak Németország-szerte, ami messze a legnagyobb számú külföldi támaszpont egy országban.

A szerkesztői bevezetőt követően öt tematikus részbe rendezve következnek a tanulmányok, hely hiányában azonban mindebből az első *Stratégia és politika* című részt ismertetjük bővebben. Hans-Joachim Harder (Militärgeschichtliches Forschungsamt, Freiburg) tanulmányával kezdődik, amely a béke és szabadság garantálójaként mutatja be az USA erőit (*Guarantors of peace and freedom: the US forces in Germany, 1945–90*). A szövetséges brit–francia–amerikai haderők elsődleges feladata az alapvető biztonság megteremtése volt a háború utáni első hónapokban. A feladatok normalizálásával párhuzamosan, 1947–48-tól a Németországban állomásozók közül egyre többen családjukat is áttelepítették, ami ugyancsak fontos volt a megszállók emberbarátságának bizonyítására. A nyugat-berlini légihíd (1948–49) kulcsfontosságú próbája volt a megszálló erőknek – a 2,5 millió civil sikeres ellátása alapvetően változtatta meg az amerikaiak nyugat-németországi reputációját. Dél-Korea lerohanása az északi kommunisták által azért is volt sokkoló a németek számára, mert felrémlett előttük egy hasonló figyelmeztetés nélküli támadás lehetősége: az addigi megszállók innentől a rettegett szovjet invázió feltartóztatóivá váltak a németek szemében. Az USA 1950-től megduplázta nyugat-németországi erőinek létszámát, a németek újrafelfegyverzésének lehetősége körül viszont öt éves vita bontakozott ki, amely végül az NSZK NATO-csatlakozásával zárult 1955 májusában. Ettől fogva már az NSZK-val karöltve tettek erőfeszítéseket a szövetségesek a szovjet fenyegetés elhárítására.

Bruno Thosse (Militärgeschichtliches Forschungsamt, Freiburg) tanulmánya (*Deterrence and defense: the stationing of US troops in Germany and the implementation of forward strategy in Europe, 1950–67*) az NSZK védelmi stratégiáját vizsgálja. Ennek kulcsfontos pontja az „előretolt védelem” hadászati koncepció volt 1950-től: az NSZK keleti határán megállítani a kommunista előretörést, mielőtt Nyugat-Németország legfontosabb részei áldozatul esnének egy szovjet támadásnak. Ehhez azonban a szövetségesek nem rendelkeztek megfelelő erőikkel Németországban, így elkerülhetetlenné vált a német hozzájárulás – lényegében ez vezetett a Bundeswehr felállításához, majd az NSZK NATO-felvételéhez. Az amerikai stratégiák jó része ugyanakkor a Rajna–Ijssel folyók vonalát ítélte tényelegetesen tartható védelmi vonalnak, és a szovjetek megállítására elkerülhetetlennek tekintette taktikai nukleáris fegyverek bevetését. A német tervezők ellenben egy flexibilis mixet szorgalmaztak a nukleáris és hagyományos fegyverek használatára – elkerülendő Németország totális hadszíntérré válását. Ahogyan erősödött és modernizálódott a Bundeswehr, ahogyan egyre nagyobb részt hasított ki az európai NATO erőkből, úgy lehetett érvelni a nukleáris fegyverek minél korlátozottabb bevetése mellett.

Dennis Showalter (Colorado College) a NATO központi frontját, a US Army és a Bundeswehr együttműködését vizsgálja tanulmányában (*The war that was never fought: the US army, the Bundeswehr, and the NATO central front*). A NATO hozzáállását jól mutatta a közkeletű mondat, miszerint „tartsd az amerikaiakat bent [Európa közepén, Németországban], a németeket lent, az oroszokat meg kint”. Az új német állam szuverenitásának megteremtéséhez szimbolikusan és praktikusán is szükség volt a nemzeti haderő felállítására, az amerikaiak pedig stratégiai okokból támogatták a németek újrafegyverzését – senki más nem állíthatta meg ugyanis a szovjet offenzívát Közép-Európában. Az igazi kihívás ott rejlett, hogyan lehet *német* az új Bundeswehr anélkül, hogy a náci idők étoszából bármit átmentsen. A koreai háború tapasztalatai a szárazföldi erők fontosságára mutattak rá, az USA Németországban állomásozó erőinek mégis ez a fegyverneme volt

a leggyengébb, mert az 1950-es évek közepétől a nukleáris fegyvereknek szántak mind nagyobb szerepet. Bajorország az NSZK népességének 30%-át, ipari kapacitásainak 25%-át jelentette, így azt nem lehetett kitenni egy atomcsapás következményének – érveltek a Bundeswehr tábornokai évtizedeken keresztül. Ezért különösen Helmut Schmidt tett sokat védelmi miniszterként (1969–72), majd kancellárként (1974–82) egy esetleges szovjet támadás „szubnukleáris” elhárításának megalapozásáért, azaz a nyugat-német szárazföldi haderőnek a kiemelt fejlesztésért.

Hubert Zimmermann (Philipps-Universität, Marburg) tanulmánya (*Why they did not go home: the GIs and the battle over their presence in the 1960s and 1970s*) azt vizsgálja, hogy az 1960–70-es években milyen viták zajlottak a németországi amerikai katonai kontingens szükségességéről és nagyságáról. Zimmermann felhívja a figyelmet, hogy a leggyakrabban emlegetett ok, a szovjet fenyegetés jellege és intenzitása, önmagában nem elegendő a kérdés megválaszolásához: mikor és miért lehetett, kellett csökkenteni az amerikai jelenlétet. Az USA izolacionista politikájának a végét jelentette, amikor 1950-re kiderült: a Marshall-segély önmagában nem tudja stabilizálni Európát, a Nyugat megvédéséhez elkerülhetetlen további amerikai (és brit) csapatoknak a kontinensre vezénylése. Harry Truman elnöknek pedig egyáltalán nem volt könnyű elfogadtatni az amerikai közvéleménnyel, hogy nagy létszámú katonájuk állomásozzon a tengerentúlon. Ezt 1951-ben csak azzal tudta elfogadtatni otthon, hogy szigorú időkorláthoz kötik a németországi állomásoztatást. Mindemögött ugyanakkor gazdasági megfontolások is álltak: megosztani a háborús készülődés anyagi terheit, Európát is bevonni a teherviselésbe. Nem önmagában a csapatok nyugat-németországi elhelyezése került sokba, sokkal inkább a helyi polgári alkalmazottak márkában fizetendő ráfordítása. Ez is egy szempont volt az 1950-es évek közepén, amikor az amerikai stratégiák a nagyarányú csapatkontingensek Európában tartása helyett inkább a csapatok technológiai-hadi-technikai fejlesztését és a nukleáris fegyverekkel való felszerelését szorgalmazták. 1959–60-ban tehát az amerikai katonai és pénzügyi vezetés egyaránt a jelentős csapatkivonás mellett kardoskodott. A berlini válság ezt lényegében megakadályozta, de J. F. Kennedy, majd L. B. Johnson elnöki időszakában (1961–63, illetve 1963–68) a németországi USA haderő „elrettentő ereje” lényegesen csökkent. A mintegy 30 ezer fős csapatkivonásra végül csak 1966 márciusában került sor. A vietnámi háború, majd az európai megbékélési folyamat ugyancsak abba az irányba mutatott, hogy az USA-nak máshol van szüksége katonáira, Európában tovább csökkentheti jelenlétét. R. Nixon azonban – nemzetbiztonsági tanácsadója, Henry Kissinger tanácsára – éppen, hogy stabilizálta az amerikai haderő németországi létszámát, nemcsak azért, hogy a szovjeteket sakkban tartsa, hanem hogy ellenőrizze a nyugat-német keleti nyitást, az Ostpolitikot. Bár 1971 májusában olyan javaslat is elhangzott a washingtoni Kongresszusban, miszerint 50%-kal kellene redukálni az európai amerikai kontingenst, a kezdeményezés végül elbukott. Sőt, a Vietnámból kivont erők egy része is Európába került (vissza), és az 1973. októberi Jom Kippur háború után ismét felértékelődött a vén kontinens: „baj” esetén innen könnyebben elérhető lett volna a Közel-Kelet. Így a Szovjetunió összeomlásáig nem csökkent érdemben az USA nyugat-németországi hadereje.

Nem kevésbé érdekes a kötet többi része, amelyekről ehelyett már csak igen vázlatosan tesztek említést. A II. részben Thomas Leuerer (Würzburgi Egyetem) a németországi amerikai katonai közösségeket vizsgálta (*United States army military communities in Germany*); Theodor Scharnholtz (Heidelbergi Egyetem) pedig egy konkrét kisváros, Heidelberg példáján mutatja be a német–amerikai együttélés mindennapjait (*German-American relations at the local level: Heidelberg, 1948–55*). Ezt egészíti ki Donna Alvah (St. Lawrence University) tanulmánya, amely az amerikai katonacsaládok küldetését és szerepét elemzi (*American military families in West Germany: social, cultural, and foreign relations, 1946–65*).

A harmadik részben az együttélés feszültségócai kerülnek terítékre: Gerhard Fürmetz (Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München) az amerikai katonák által elkövetett kihágásokat és bűncselekményeket tárja fel (*Insolent occupiers, aggressive protectors: policing GI delinquency in early 1950s Germany*). Jennifer V. Evans (Carleton Egyetem) pedig a megszégyesült Berlin amerikai zónájában lezajlott és hadbíróság elé került atrocitásokat veszi górcső alá (*Protection from the protector: court-martial cases and the lawlessness of occupation in American-controlled Berlin, 1945–48*).

A negyedik rész magára a német haderőre koncentrál. Klaus Naumann (Hamburger Institut für Sozialforschung) a Bundeswehr megalakításának dilemmáit elemzi (*The godfathers of Innere*

Führung? The American military model and the creation of the Bundeswehr): mi volt vállalható a német katonai hagyományokból, miként lehetett elkerülni a militarizmus újraéledését, és nyugati szövetségi rendszerbe való integrálódás mennyiben jelentette amerikai minták átvételét. Wolfgang Schmidt (Militärgeschichtliches Forschungsamt, Freiburg) egy konkrét haderőnem, a légierő példáján vizsgálja a legutóbbi kérdést: az amerikai technológiával felszerelt új Luftwaffe mit tudott átvenni a szőnyegbombázásokon szocializálódott amerikai tapasztalatokból, majd az 1950-es évek közepétől a német pilóták USA-beli kiképzésével hogyan csiszolódtak végleg össze az egykori ellenségek (*From Befehlsausgabe to 'briefing': the Americanization of the Luftwaffe*).

Az ötödik rész négy tanulmányát a vizsgált időszak (1970–80-as évek) és a konfliktusok fűzik össze egymással. Alexander Vazansky (University of Nebraska-Lincoln) a drogügyektől, kicsapongásoktól, rasszista összetűzésektől megtépzott tekintélyű amerikai hadsereget tárja elénk, amelynek morális válságát és lerongyolódását ráadásul a *Washington Post* is megszellőztette (*Army in anguish: the United States army, Europe in the early 1970s*). A feszültségek, konfliktusok és kibeszél(h)et(et)len problémák „földalatti” katonaujságok és kvázi vitakörök létrejöttét generálták. Howard J. De Nike (független kutató, San Francisco) tanulmányában az e fórumokon megnyilvánuló elégedetlenséget, más véleményeket; azok okait és kezelésüket mutatja be (*The US military and dissenters in the ranks: Germany 1970–75*). Az utolsó két tanulmány ismét más nézőpontot tár elénk: a civil társadalom és az amerikai hadsereg konfliktusait. Anni P. Baker (Wheaton College) a szórványos helyi tiltakozások szinte mozgalommá erősödését elemzi (*The US armed forces and the development of anti-NATO protests in West Germany, 1980–89*), Lou Marin (a *Graswurzelrevolution* című lap szerkesztője) pedig azt járja körül, hogy az 1980-as évek békemozgalmi akcióiban tényleg tetten érhető volt-e a német nacionalizmus és az amerikaellenesség, milyen más politikai motivációk tűntek fel a mozgalomban, és milyen radikális túlhajtásai lettek az USA-ellenes akcióknak (*GIs under seige: the German peace movement confronts the US military*).

A feldolgozás alapossága, sokoldalúsága, érdekessége és színessége alapján is példaértékűnek tartom a Maulucci és Junker által szerkesztett könyvet. A tanulmánykötet akár mintául is szolgálhatna egy a Vörös Hadsereg (utóbb Szovjet Hadsereg) 1945 és 1991 közötti magyarországi jelenlétét vizsgáló kutatáshoz: miként változott a szovjet–magyar együttélés a megszállást kísérő „davaj csaszitól” a szocialista brigádok műbarátkozási találkozóján át a csapatkivonást kísérő „Товарищи конец!” plakátig.

Germuska Pál

DAN STONE (ED.)

THE OXFORD HANDBOOK OF POSTWAR EUROPEAN HISTORY

(Oxford University Press, Oxford, 2012. 768 o. ISBN 9780199560981)

Az Oxford University Press, mint a világ kiemelkedő tudományos kiadóinak egyike, rendszeresen nagyszabású kézikönyvekben foglalja össze egy-egy tudományterület legfontosabb újításait, mérvadó eredményeit. Az *Oxford Handbook* sorozatának történettudományi köteteiben az utóbbi években tematikus és korszakos szervezőelvel is találkozhatunk: előbbire példa a genocídiumok (*Oxford Handbook of the Genocide Studies*), a fasizmus (*Oxford Handbook of Fascism*), vagy a rabszolgaság (*Oxford Handbook of Slavery in the Americas*) történetét körüljáró kötet; utóbbira a modern német történelmet (*Oxford Handbook of Modern German History*) vagy a második világháború utáni Európa történetét összefoglaló munka. A sorozat köteteiben rendszerint 30–35 nemzetközileg jegyzett szakértő, vezető kutató – mondhatni teljességre törekedve – mutatja be az adott témakör legfontosabb kérdéseit.

A *Handbook of Postwar European History* kontinensünk 1945 utáni történetéről rajzol nagyszabású tablót – egészen napjainkig. A kötet szerkesztője, Dan Stone (a londoni Royal Holloway Egyetem fiatal professzora) bevezetőjében emlékeztet arra, hogy a korszakot nyitó szörnyűségek